

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١١٣٤٦٥

دانشگاه قم

دانشکدهٔ الهیات و معارف اسلامی

پایان‌نامهٔ دوره کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی تطبیقی حقوق افراد و اماکن غیرنظامی در جنگ از منظر فقه و حقوق موضوعه

استاد راهنما:

دکتر سید علی اصغر موسوی رگنی

استاد مشاور:

دکتر سید محمدجواد وزیری فرد

نگارنده:

مجتبی فانی

۱۳۸۸ / ۳ / ۳۱

کتابخانه و اسناد مرکز علمی بزرگ
تهران

تابستان ۱۳۸۷

۱۱۳۴۶۵

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه پایان

آقای: فانی مجتبی

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی به شماره دانشجویی: ۸۴۲۵۵۱۳

تحت عنوان: بررسی تطبیقی حقوق اشخاص و اماکن غیر نظامی در جنگ از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۸۷/۱۱/۰۹ تشکیل گردید.

در این جلسه پایان نامه مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۹

نمره به حروف مؤخره را با درجه عالی دریافت نمود.

	استادیار	استاد راهنما	موسوی رکنی سید علی اصغر
	استادیار	استاد مشاور	وزیری فرد سید محمد جواد
	دانشیار	استاد ناظر	گوگانی حسین
	استادیار	استاد ناظر	حیدری خراسانی محمد جواد
	استادیار	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	اعرابی غلامحسین

رئیس امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده
نام و امضاء

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

هرچند بی مقدار و ناچیز اما در حد بضاعت

تقدیم به:

مادر گرانقدر ، فداکار و مهربانم که مرا در تمام مراحل زندگی و تحصیل ، مشوقی دلسوز و مهربان بوده است و شمع وجودش بی هیچ چشم داشتی فرارویم را روشنی و وجودم را گرمی بخشیده است.

امید که ذره ای از دریای محبتش را سپاس گفته باشم.

سپاس و قدر دانی :

حمد و سپاس مخصوص پروردگار جهانیان است که انسان را آفرید و پیامبران را جهت تکامل انسان و هدایت او به سوی خویش فرو فرستاد. معلمی شغل انبیاء است و آنکه آفریده را سپاس نگفت، بی شک آفریدگار را نیز سپاسگزاری نکرده است.

به رسم ادب ، کمال سپاس و امتنان را از اساتید گرانقدر حجج اسلام،

جناب آقای دکتر موسوی رکنی و جناب آقای دکتر وزیری فرد دارم

که انجام این رساله جز مرهون راهگشایی ها و ارشادات این بزرگواران و اندیشمندان

نبوده است و آنچه ضعف و سستی در کار بوده به جهت کاهلی و کم توشگی حقیر است.

و از خانواده عزیزم و دوستانی که همیشه در راه تحصیل مشوق و همراهم بودند

صمیمانه و خالصانه شکر گزارم.

چکیده

موضوع مورد بحث در این پایان نامه حقوق افراد و اماکن غیر نظامی است که به صورت تطبیق حقوقی در حقوق اسلام و حقوق بشردوستانه انجام شده است. هدف از این کار تحقیقی روزآمد کردن مباحث فقهی باب جهاد و آشکار ساختن جایگاه حقوق اسلام در مباحث مربوط به افراد و اماکن غیر نظامی است. به این منظور از مجموعه اسناد ژنو و کتب حقوقی مرتبط با موضوع و منابع فقهی شیعه از جمله ابواب جهاد در کتب فقهی و نیز کتب سیر به عنوان منابع فقهی و حقوقی استفاده شده است و سعی شده به دقت‌های حقوق اسلام در مباحث جهاد پرداخته شود.

بنابراین قبل از ورود به مباحث اصلی در فصل‌های اول و دوم به مواردی از قبیل مفهوم جنگ در اسلام و معرفی واژه جهاد و تفاوت آن با جنگ و مفهوم حقوق بشردوستانه بین‌المللی و اسلامی و معرفی قواعد فقهی و حقوقی مرتبط پرداخته شده است.

سومین فصل به معرفی اصناف افراد غیر نظامی از دیدگاه اسلام و حقوق بشردوستانه و گونه‌ها و مصادیق حمایت از آنها اختصاص داده شده و در چهارمین فصل به حقوق هر یک از اقشار افراد غیر نظامی پرداخته شده است. موضوع فصل پنجم نیز حقوق اماکن غیر نظامی از منظر فقه و حقوق موضوعه است که منابع فقهی و حقوقی و آراء فقهاء در این زمینه مورد بررسی قرار گرفته است.

در خاتمه نیز نتایج و نوآوری‌ها پس از جستار و ارائه کار عرضه شده، و به توصیه‌ها و موانع پیش روی در کار تحقیقی انجام شده، اشاره شده است.

واژگان کلیدی: جهاد، حقوق بشردوستانه، جنگ، افراد غیر نظامی، اماکن غیر نظامی،

اموال غیر نظامی، حمایت از غیر نظامیان.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۲	مقدمه:
۴	۱-۱- مطالعه اولیه پیرامون موضوع
۵	۱-۱-۱- بیان مسأله
۵	۱-۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۱-۱-۳- هدف ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق
۶	۱-۱-۴- پیشینه تحقیق
۸	۱-۱-۵- پرسش های تحقیق
۹	۱-۱-۶- فرضیه های تحقیق
۹	۱-۱-۷- روش تحقیق
۱۰	۱-۲- تعاریف و واژه شناسی
۱۰	۱-۲-۱- تطبیق حقوقی
۱۰	۱-۲-۲- حقوق
۱۱	۱-۲-۳- افراد غیر نظامی
۱۲	۱-۲-۴- اماکن غیر نظامی
۱۳	۱-۲-۵- جنگ
۱۴	۱-۲-۵-۱- مفهوم جنگ در اسلام
۱۴	۱-۲-۵-۲- اصطلاح "حقوق در جنگ"
۱۵	۱-۲-۶- فقه
۱۶	۱-۲-۷- حقوق موضوعه

۱۷	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۱۸	طرح مسأله
۱۸	۱-۲- مفاهیم
۱۹	۱-۱-۲- جنگ از منظر اسلام
۱۹	۱-۱-۱-۲- واژه‌ها و اصطلاحات حوزه جهاد
۲۰	۱-۱-۱-۱-۲- جهاد
۲۰	۲-۱-۱-۱-۲- جنگ (= حَرَب)
۲۱	۳-۱-۱-۱-۲- زد و خورد (= قِتال)
۲۲	۴-۱-۱-۱-۲- سیر
۲۳	۲-۱-۱-۲- تفاوت جهاد با حرب و غزو
۲۴	۳-۱-۱-۲- تعریف حقوق بین الملل از غزو و حرب
۲۵	۴-۱-۱-۲- تفاوت‌های میان جهاد و قتال
۲۷	۲-۱-۲- حقوق بشردوستانه
۲۷	۱-۲-۱-۲- تعریف و تحول تاریخی حقوق بین الملل بشردوستانه
۳۰	۲-۲-۱-۲- جایگاه حقوق بشردوستانه در نظام حقوقی بین المللی معاصر
۳۰	۱-۲-۲-۱-۲- تفاوت «حقوق بشردوستانه» با «حقوق توسل به زور»
۳۱	۲-۲-۲-۱-۲- رابطه نظام بین المللی حقوق بشر و حقوق بین الملل بشردوستانه
۳۲	۳-۲-۲-۱-۲- موقعیتهای اجرای حقوق بشردوستانه
۳۲	۱-۳-۲-۲-۱-۲- درگیری‌های مسلحانه بین المللی
۳۳	۲-۳-۲-۲-۱-۲- درگیری‌های مسلحانه غیر بین المللی
۳۴	۳-۲-۱-۲- حقوق بشردوستانه در ایران
۳۵	۱-۳-۲-۱-۲- تشکیل کمیته ملی حقوق بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران
۳۶	۴-۲-۱-۲- مفهوم حقوق بشردوستانه اسلامی
۳۷	۲-۲- قواعد فقهی و حقوقی مرتبط با حقوق افراد و اماکن غیر نظامی
۳۸	۱-۲-۲- قاعده ملازمه
۳۸	۱-۱-۲-۲- معرفی قاعده ملازمه
۴۱	۲-۱-۲-۲- تطبیق قاعده ملازمه و استفاده آن در حقوق بشردوستانه

۴۳	۲-۲-۲- قاعده نهی از افساد
۴۳	۱-۲-۲-۲- تعریف افساد
۴۳	۱-۱-۲-۲-۲- تعریف لغوی افساد
۴۴	۲-۱-۲-۲-۲- تعریف اصطلاحی افساد
۴۴	۱-۲-۱-۲-۲-۲- تعریف افساد از نظر فقهاء
۴۴	۲-۲-۱-۲-۲-۲- تعریف افساد از نظر حقوق دانان
۴۵	۲-۲-۲-۲- افساد در قرآن کریم
۴۵	۱-۲-۲-۲-۲- تفسیر یکی از آیات نفی از افساد
۴۶	۲-۲-۲-۲-۲- ارتباط آیات نفی از افساد با حقوق بشر دوستانه
۴۷	۳-۲-۲- قاعده اضطرار
۴۸	۴-۲-۲- قاعده نفی اعتداء
۴۹	۵-۲-۲- اصل وفای به عهد
۵۰	۶-۲-۲- قاعده مقابله به مثل
۵۰	۱-۶-۲-۲- مقابله به مثل در حقوق بین الملل بشر دوستانه
۵۲	۲-۶-۲-۲- مبانی مقابله به مثل در متون اسلامی
۵۴	۳-۶-۲-۲- جمع بندی و نتیجه گیری
۵۵	۷-۲-۲- اصل کرامت
۵۶	۱-۷-۲-۲- کرامت ذاتی انسان
۵۹	۲-۷-۲-۲- کرامت ارزشی
۶۲	۸-۲-۲- اصل احسان
۶۲	۱-۸-۲-۲- احسان ابتدایی
۶۴	۲-۸-۲-۲- احسان متقابل
۶۶	۹-۲-۲- اصل مراجعه مشتبّه
۶۶	۱۰-۲-۲- اصل تفکیک
۶۶	۱-۱۰-۲-۲- مفهوم اصل تفکیک
۶۸	۲-۱۰-۲-۲- اجرای اصل تفکیک
۷۰	۳-۱۰-۲-۲- نتیجه گیری

۷۲	۲-۲-۱۱- اصل محدودیت
۷۲	۲-۲-۱۲- اصل تناسب
۷۷	۲-۲-۱۳- اصل ضرورت
۷۸	۲-۲-۱۴- اصل مارتنز
۸۱	فصل سوم: حمایت از افراد غیر نظامی در جنگ از منظر فقه و حقوق موضوع
۸۲	۳-۱-۱- اصناف افراد غیر نظامی در مجموعه اسناد ژنو
۸۳	۳-۱-۲- جمعیت غیر نظامی و تفاوت آن با افراد غیر نظامی
۸۵	۳-۱-۳- اصناف افراد غیر نظامی در حقوق اسلام
۸۸	۳-۲- انواع حمایت در مجموعه اسناد ژنو
۸۸	۳-۲-۱- حمایت حقوقی از افراد غیر نظامی
۸۹	۳-۲-۲- حمایت عام از افراد غیر نظامی (حمایت غیر نظامی)
۸۹	۳-۲-۲-۱- احترام به فرد انسانی در اسناد ژنو
۹۲	۳-۲-۲-۲- حمایت خاص از برخی طبقات افراد غیر نظامی
۹۲	۳-۳- مصادیق حمایت از افراد غیر نظامی در جنگ از منظر فقه
۹۲	۳-۳-۱- کشتار افراد غیر نظامی
۹۳	۳-۳-۱-۱- حالت عقارات
۹۴	۳-۳-۱-۲- حالت تترس
۹۴	۳-۳-۱-۳- سوء استفاده از مصونیت غیر نظامیان
۹۷	۳-۳-۱-۳-۲- تترس دشمن به وسیله اسرای مسلمان
۹۷	۳-۳-۱-۳-۳- نمایش مستهجن زنان در عرصه های نبرد
۹۹	۳-۳-۱-۴- معاونت در جنگ
۱۰۱	۳-۳-۲- معافیت از پرداختن جزیه
۱۰۱	۳-۳-۳- امان دادن به افراد غیر نظامی
۱۰۲	۳-۳-۳-۱- طرفین قرارداد
۱۰۲	۳-۳-۳-۱- عاقد
۱۰۳	۳-۳-۳-۲- معقوله

۱۰۵	۳-۳-۲- شرایط قرارداد امان
۱۰۵	۳-۳-۳- آثار قرار داد امان
۱۰۷	۳-۳-۴- گرسنه نگه داشتن افراد غیر نظامی
۱۰۸	۳-۳-۵- اموال غیر نظامی
۱۱۱	فصل چهارم: اقشار افراد غیر نظامی تحت حمایت در جنگ از منظر فقه و حقوق موضوعه
۱۱۲	مقدمه
۱۱۴	۴-۱- زنان و کودکان
۱۱۴	۴-۱-۱- اهمیت جایگاه کودکان و زنان به عنوان افراد غیر نظامی
۱۱۶	۴-۱-۲- ممنوعیت استفاده از کودکان و زنان به عنوان سرباز
۱۱۹	۴-۱-۳- ممنوعیت قتل زنان و کودکان در هنگام جنگ
۱۲۱	۴-۱-۴- حقوق زنان و کودکان اسیر
۱۲۳	۴-۱-۴-۱- ایجاد شرائطی برای در کنار هم بودن خانواده اسراء
۱۲۵	۴-۱-۴-۲- ازدواج با زنان به اسارت گرفته شده
۱۲۶	۴-۱-۴-۳- پرهیز از بهره کشی از کودکان
۱۲۶	۴-۱-۴-۴- پرهیز از آزار و بی حرمتی به زنان
۱۲۷	۴-۱-۴-۵- ممنوعیت مجازات برای کودکان و زنان اسیر
۱۲۹	۴-۲- حقوق سایر اقشار افراد غیر نظامی در جنگ
۱۲۹	۴-۲-۱- سالخوردهگان
۱۳۱	۴-۲-۲- خارجی ها
۱۳۲	۴-۲-۲-۱- بیگانگان
۱۳۳	۴-۲-۲-۲- پناهندگان
۱۳۴	۴-۲-۳- افراد فاقد تابعیت یا آپارتاید
۱۳۴	۴-۲-۳- روزنامه نگاران
۱۳۶	۴-۲-۴- شبه نظامیان
۱۳۶	۴-۲-۴-۱- شبه نظامیان و حقوق بشردوستانه بین المللی

۱۳۸	۲-۴-۲-۴- شبه نظامیان و حقوق بشردوستانه اسلامی
۱۴۲	۵-۲-۴- روحانیون و عبادت کنندگان
۱۴۶	۶-۲-۴- ناینیان ، نقص عضو ها ، مجروحان و بیماران
۱۴۷	۷-۲-۴- کشاورزان و پیشه وران
۱۴۹	۸-۲-۴- عابرين غير نظامی
۱۵۰	۹-۲-۴- مجبورین
۱۵۱	فصل پنجم: حقوق اماکن غیر نظامی در جنگ از منظر فقه و حقوق موضوعه
۱۵۳	۱-۵- تعریف اماکن غیر نظامی و جایگاه آن در حقوق بین الملل بشردوستانه
۱۵۴	۱-۱-۵- مناطق امن
۱۵۴	۲-۱-۵- مناطق بی طرف
۱۵۵	۳-۱-۵- اماکن بی دفاع
۱۵۶	۴-۱-۵- مناطق غیر نظامی
۱۵۶	۵-۱-۵- اموال فرهنگی و مکانهای عبادت
۱۵۷	۶-۱-۵- تأسیساتی که برای جمعیت غیر نظامی مفید است
۱۵۸	۲-۵- بررسی منابع فقهی پیرامون حقوق اماکن غیر نظامی
۱۵۸	۱-۲-۵- بررسی آیات قرآنی
۱۵۸	۱-۱-۲-۵- دسته اول
۱۶۰	۲-۱-۲-۵- دسته دوم
۱۶۲	۳-۱-۲-۵- دسته سوم
۱۶۴	۲-۲-۵- سیره پیامبر در جنگ ها
۱۶۴	۱-۲-۲-۵- غزوه ی بنی نضیر
۱۶۴	۲-۲-۲-۵- جنگ خیبر
۱۶۵	۳-۲-۲-۵- تخریب کاخ مالک بن عوف
۱۶۶	۴-۲-۲-۵- فتح مکه
۱۶۷	۳-۲-۵- بررسی دیدگاه های فقهاء اسلام
۱۷۱	۴-۲-۵- دیدگاه کشورهای مسلمان پیرامون حقوق اماکن غیر نظامی

شماره صفحه

عنوان

۱۷۲

خاتمه

۱۷۳

نتیجه ها

۱۷۵

توصیه ها

۱۷۶

کتابنامه

فصل اول

کلیات و مفاهیم

((اللَّهُمَّ وَقَوِّ بِذَلِكَ مَحَالَ أَهْلِ الْإِسْلَامِ، وَحَصِّنْ بِهِ دِيَارَهُمْ، وَتَمَرُّهُ بِأَمْوَالِهِمْ، وَفَرِّغْهُمْ عَنْ مُخَارَبَتِهِمْ لِعِبَادَتِكَ، وَعَنْ مُتَابَذَتِهِمْ لِلْخَلْوَةِ بِكَ حَتَّىٰ لَا يُعْبَدَ فِي بَقَاعِ الْأَرْضِ غَيْرَكَ، وَلَا تُعْفَرَ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ جِبَّةً ذُوكَ.))^(١)

مقدمه:

جنگ از اهداف غائی اسلام نیست. بلکه اگر نظر به قرآن کریم بیافکنیم، باریتعالی مسلمانان را قبل از هر چیز به خودداری از قتال و صبر بر آزار و اذیت ها در راه خدا امر میکند. همانطور که فرمود: ((لکم دینکم و لی دین^(٢)) و آنگاه که فرمود: ((والصبر علی ما یقولون^(٣))). همچنین به عفو صفح فرمان داد: ((...فاعفوا واصفحوا حتی یأتی الله بأمره...^(٤))).

اما کفار و مشرکین پا را فراتر گذاشتند و هیچ حقی برای مومنین قائل نشدند. آنگاه بود که آیات قتال نازل شد: ((أذن للذین یقاتلون بأنهم ظلموا و إن الله علی نصرهم لقدیر^(٥))). و به ایشان اجازه داد تا از حقوقشان دفاع کنند.

دشمنان اسلام به این هم راضی نشدند. آنها که تا کنون فقط به اشخاص ظلم می کردند، این بار کوشیدند تا دین الهی را محو کنند. و خداوند این آیات را فرو فرستاد: ((و قاتلوهم حتی لا تكون فتنه و یكون الدین کلّه لله فإن انتهوا فإن الله بما یعملون بصیر^(٦))). این بود شروع جنگ با مشرکین و کفار؛ و آنها بودند شروع فتنه و خداوند سبحان بود که فرمان داد تا در مقابل فتنه بایستند تا از مسلمانان و بیضه اسلام دفاع کنند، چرا که شرک به خدا، نابودی انسانیت و مرگ فطرت را بدنبال داشت. قتال با دشمنان اسلام هم قاعده و قانون داشت و هنگامی که مؤمنین به قتال مبادرت کردند، خداوند رحمان فرمود: ((و قاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم و لا تعدوا إن الله لا یحب المعتدین^(٧))).

^١ امام سجاده (ع)، *الصحیفه السجادیه* (قم: دفتر نشر الهادی، چاپ اول، ۱۳۷۶ ه. ش) دعاء شماره ۲۷، فراز ۷، ص ۲۷.

^٢ کافرون: ۶.

^٣ مزمل: ۱۰.

^٤ بقره: ۱۰۹.

^٥ حج: ۳۹.

^٦ انفال: ۳۹.

^٧ بقره: ۱۹۰.

رساله حاضر به بررسی حقوق افراد غیر نظامی و اماکنی که جمعیت غیر نظامی در آن متمرکز است، و حمایت از حقوق این افراد و اماکن، در نظام حقوقی اسلام و حقوق موضوعه می پردازد.

هدف از این رساله دو گونه حقوق از دو دنیای متفاوت نیست. چون همان طور که حقوق دانان معتقدند حقوق بشر دوستانه مبانی خود را از عرف و مذاهب بخصوص بزعم برخی از اسلام گرفته است.^۱

شاید ما بخواهیم بیشتر حقوق بشر دوستانه را مورد تطبیق و تحقیق قرار دهیم تا روشن گردد که این حقوق که به این شکل و طی سالیان شکل گرفته با یکی از منابع اصلی خود یعنی حقوق اسلام چقدر فاصله و تفاوت و چقدر مشابهت و نزدیکی دارد و اینها در کجاها نمود دارند. اما به جهت گستردگی قسمتی از حقوق بشر دوستانه را پیرامون این مهم می کاویم.

منشأ وضع چنین قوانینی وجدان جامعه بشری است که به حمایت افرادی بر می آید که در هنگام جنگ ناتوان از جنگ کردن هستند اما در عین حال در هنگام جنگ، نظیر رزمنده و جنگجو، لطمات جنگ را می بینند. چنین قضاوتی و خواسته ای از وجدان بشری، موجب آن شد که چنین خواسته ای نهادینه شده و تبدیل به یک نیاز عمومی و بین الملل گردد. تا بتواند از این طریق جنگهای داخلی و بین المللی را محدود به افراد و اماکن و مراکز نظامی نماید که در جنگ شرکت فعال دارند.^۲

آنچه در حقوق بشر دوستانه می تواند موثر واقع شود و التزام عملی به قواعد و مقررات وضع شده آورد، شأن و کرامت انسانی است که همه جوامع بشری بدان قائلند. و انتظار رعایت چنین قواعد و مقرراتی را از سوی دولتها و صاحبان قدرت در زمانی که جنگ رخ می دهد دارند.^۳

دلیل این که حقوق اماکن و افراد غیر نظامی در یک رساله ارائه می شود به جهت تعریف این دو است که اماکن غیر نظامی مناطقی است که جمعیت غیر نظامی در آن باشند. علاوه بر اینکه یکی از حقوق افراد غیر نظامی این است که اگر در اماکن غیر نظامی بودند به آنها نباید

^۱ برای به دست آوردن اطلاعات بیشتر به کتابهای زیر مراجعه کنید به: ظافر التاسمی، *جهاد و حقوق بین الملل*، ترجمه ابوالقاسم حسینی (تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول ۱۳۸۲)؛ عبدالجکیم سلیمی، *تفشیس اسلام در توسعه حقوق بین الملل* (قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (س)، چاپ اول ۱۳۸۲).

^۲ مرتضی یوسفی راد، "مبانی فلسفی حقوق بشر دوستانه در اسلام"، در *همایش اسلام و حقوق بین الملل بشردوستانه* (۹ و ۸ آذرماه ۱۳۸۵)، *مجموعه مقالات همایش اسلام و حقوق بین الملل بشردوستانه* (تهران: بی نا، چاپ اول ۱۳۸۶)، ص ۱۰۸.

^۳ اتحادیه بین المجالس و کمیته بین المللی صلیب سرخ، *رعایت حقوق بشر دوستانه بین المللی*، ترجمه کمیته ملی حقوق بشردوستانه (تهران: نشر سرسم، چاپ اول ۱۳۸۳)، ص ۴۳.

صدمه ای برسد. با توجه به اینکه از مهمترین حقوق افراد غیرنظامی حفظ مناطقی است که در آن زندگی می کنند باید در یک مجموعه واحد به آن پرداخته می شد.

شیوه پرداختن به موضوع رساله بدین شکل است:

در آغاز و در همین فصل مختصری پیرامون مطالعات اولیه ای که در ارتباط با موضوع انجام شده است مطالبی تقدیم می گردد. آنگاه به تعریف و توضیح و علت یابی واژه های به کار رفته در عنوان رساله خواهیم پرداخت.

در فصل دوم که از مهمترین فصول رساله است، دو محور اصلی تبیین می گردد و عملاً وارد مسائل اصلی می شویم. ابتدا به بررسی مفهوم جنگ از منظر اسلام و تعریف حقوق بشردوستانه از دیدگاه اسلام و حقوق موضوعه می پردازیم. آنگاه به معرفی قواعد فقهی و حقوقی درباره افراد و اماکن غیر نظامی است که از نظر آنان می گذرد.

در فصل سوم پیرامون حقوق و حمایت از افراد غیر نظامی سخن خواهیم راند. و آنگاه در فصل چهارم به معرفی بیشتر اقسام مورد حمایت می پردازیم. و نهایتاً در پنجمین فصل از رساله به صورت مجزا به بحث و بررسی فقهی و حقوقی در ارتباط با اماکن غیر نظامی می نشینیم.

طبق آنچه رسم رساله نویسی در دوره های تحصیلات تکمیلی است فصل ششم نیز به نتایج حاصله از تحقیق، مشکلات و موانع و پیشنهادات و راهگشایی ها اختصاص داده شده است.

۱-۱- مطالعه اولیه پیرامون موضوع

در این قسمت به توضیح مختصری پیرامون مسئله تحقیق و چگونگی درک کلی از مسئله و فرضیه ها و سؤالات اولیه که در ذهن نگارنده شکل گرفته و روش تحقیق و اهداف و ضرورت های پرداختن به این مسئله بسنده میشود تا در شروع ذهن خواننده را با شکل گیری این رساله آشنا کند.

۱-۱-۱- بیان مسأله

با توجه به اینکه مکتب آسمانی اسلام در تمامی موارد و شئون زندگی فردی و اجتماعی صاحب نظر و دارای قاعده و قانون است. یکی از موضوعاتی که در حقوق جنگ مطرح می شود، حفظ حرمت اشخاص و اماکنی است که ارتباط با جنگ ندارند (چه به صورت مستقیم یا غیر مستقیم).

دین مبین اسلام بر حفظ حقوق اشخاص و اماکن غیر نظامی در جنگ تأکید دارد که معمولاً در آثار فقهی مسلمین، در کتاب جهاد مفصلاً از آن بحث به میان آمده است و با توجه به اینکه اسلام دینی جهانی است. (و به عقیده ما تنها دین نزد خداوند اسلام است) و وظیفه ما بسط و ترویج عقائد دینی و نظریات اسلام البته با فهم دقیق آن است، پژوهشی تطبیقی در باب عنوان ذکر شده در فقه و حقوق مد نظر است.

۱-۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در باب اهمیت پرداختن به مسئله تحقیق نگارنده اذعان می دارد مسائل دقیق باب فقهی جهاد بویژه مربوط به افراد و اماکن غیر نظامی نیازمند پژوهشی دانشگاهی و بخصوص تطبیقی با کنوانسیون های بین المللی است. در این راستا اثبات دقت نظر فقه امامیه در رعایت حقوق بشردوستانه در جنگ، یکی از اولویت های مهم این پایان نامه است.

اهمیت و ضرورت یک شباهت عمده با هم دارند و آن این است که هر دو واژه اولویت یک پدیده را نشان می دهند. یک تفاوت عمده نیز با هم دارند و آن این است که اهمیت یک اولویت ذاتی را نسبت به یک پدیده نشان می دهد؛ اما ضرورت به معنای اولویت فوری یک امر است. پس ممکن است یک مسئله پژوهشی اهمیت داشته باشد اما ضرورت پرداختن به آن احساس نشود.

در مورد ضرورت پرداختن به مسئله رساله، باید گفت: با توجه به گسترش چشمگیر حقوق بشردوستانه بین المللی و روی آوردن کمیته بین المللی صلیب سرخ و دیگر سازمان های پیگیر به سازوکارهای ادیان الهی پیرامون این حقوق و تصویر نادرستی که با توجه به تألیفات بیشمار هنوز

هم نسبت به حقوق اسلام وجود دارد، باید هر چه بیشتر و سریعتر نسبت به تدقیق و تحقیق پیرامون همه مسائل حقوق جنگ از منظر اسلام و آنگاه معرفی و ارائه آنها به مجامع علمی و سازمان های بین المللی مجری تلاش نمود و امید است این رساله هر چند با بضاعت کم نگارنده اما ادامه راه پژوهشگران پیشین و مقدمه ای برای جستار بیشتر و بهتر در این عرصه باشد.

۱-۱-۳- هدف ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق

- الف- دفاع از فقه غنی امامیه با وجودی که مباحث فقهی جهاد نسبت به گستردگی مباحث حقوقی از نظر کمیت برابری نمی کند؛ اما از کیفیت بالایی برخوردار است.
- ب- کاربردی نمودن مباحث فقهی جهاد در عصر حاضر.

۱-۱-۴- پیشینه تحقیق

حقوق افراد و اماکن غیر نظامی از جنبه فقهی در کتب فقهاء و در باب جهاد بحث شده است و بعضاً هم در کتب سیر بحث از آن به میان آمده است. اما در کتب حقوقی، موضوعی جدید می نماید که بعد از جنگ جهانی اول مطرح شد. اولین بار در سال ۱۹۴۹ به صورت جداگانه در یکی از کنوانسیون های ۴ گانه ژنو در مورد آن بحث شده است که شامل حدود ۱۶۰ ماده پیرامون افراد غیر نظامی می شود که در سال ۱۳۳۷ نیز مجلس وقت، اجازه الحاق ایران را به این کنوانسیونها را صادر کرد. بعد از آن مهمترین قوانین بین المللی پروتکل های الحاقی بود که هر از چند گاهی به جهت تکمیل کنوانسیون های مذکور به آنها اضافه می شد.

همچنین در کتب حقوقی غرب هم به توضیح و بحث بیشتر آن پرداخته شده است. اولین کتاب فقهی که به صورت مستقل به موضوع رساله پرداخته کتاب "آثار الحرب" اثر وهبه زحیلی استاد دانشگاه دمشق است که در سال ۱۹۶۴ عرضه شده است. او در این کتاب فصلی را به حقوق اشخاص و اموال غیر نظامی اختصاص داده است. نگارنده نیز به تبع از ایشان در ابتدا عنوان اشخاص را در طرحنامه ذکر کرده که به جهت ترجمه رایج میان حقوقدانان ایران عنوان رساله در مورد واژه "اشخاص" به "افراد" تغییر پیدا کرد.

در ایران هم بعد از انقلاب اسلامی و اولین کتابی که به نظر می رسد در این زمینه تألیف شده، "ضمانت اجراء در حقوق بشردوستانه" است که خانم هنگامه صابری آنرا تألیف کرده اند. اما باز هم به حقوق افراد و اماکن غیر نظامی زیاد پرداخته نشده است. تا اینکه کمیته ملی حقوق بشردوستانه تشکیل شد و همایش هایی را تحت عنوان حقوق بشردوستانه برگزار کرد. که حاصل آن سه مجموعه مقالات بود که در آخرین مجموعه آن به موضوع اسلام و حقوق بشردوستانه پرداخته شده و تنها در موضوع افراد غیر نظامی مقالاتی مستقل هر چند به صورت مقاله ارائه شد. در این میان حضور پررنگ دکتر محقق داماد ستودنی است. ارائه یک ترجمه و یک مقاله تحت عنوان "مفهوم حقوق بشردوستانه" و نیز تألیف کتابی با عنوان "حقوق بشردوستانه بین المللی؛ رهیافت اسلامی" در زبان پارسی و نیز کتاب دیگری که به زبان انگلیسی تحت عنوان

Protection of Individuals in time of armed conflict under inter national and Islamic LAws

از جمله آثاری است که تا حدودی با موضوع رساله مرتبط است. همچنین کمیته ملی حقوق بشردوستانه به نشر و ترجمه کتابهایی در زمینه حقوق بشردوستانه اقدام کرده است که از آن جمله است: - آشنایی با حقوق بشردوستانه بین المللی به انضمام کنوانسیونهای ژنو و پروتکل های الحاقی

- حقوق بین الملل بشر دوستانه پاسخ به سؤالات

- قواعد کاربردی حقوق بشر دوستانه

- کتاب «بررسی تحولات اخیر حقوق بشردوستانه بین المللی» حاوی مقالات ارائه شده در

نخستین همایش حقوق بشردوستانه .

- قواعد اساسی کنوانسیونهای ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل های الحاقی ۱۹۷۷

- رعایت حقوق بشردوستانه بین المللی

- حقوق بین الملل ناظر بر نحوه هدایت مخاصمات

- حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در عملکرد حرفه ای پلیس

- کتابشناسی حقوق بشردوستانه بین المللی

- فرهنگ حقوق بشردوستانه بین المللی